

ОИЛАДА ТАБИАТНИ АСРАБ– АВАЙЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ЭКОЛОГИК ТАРБИЯНИНГ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ.

Муроталиева Муборак

Термиз иқтисодиёт ва сервис универстети аволаш йўналиши 2-курс талабаси

Илмий раҳбар: Шодиева Нодира Нормаматовна

Термиз иқтисодиёт ва сервис универстети Педагогика ва технологик таълим

кафедраси ўқитувчиси

Телефон :+998(97) 807 10 07

Аннотация: Оилада табиатни асраб–авайлашга қаратилган экологик тарбия мазмунининг бугунги кундаги мавжуд ҳолати қониқарли ҳолатда эмаслигини таъкидлашимиз лозим. Ҳозирги даврда кишилиқ жамияти олдида табиатни муҳофаза қилиш ва унинг бойликларидан унумли фойдаланиш, борлиқни соф ҳолда келажак авлодга сақлаб қолишдек муҳим экологик муаммони бартараф қилиш вазифаси турибди.

Калит сўзлар: Оила, табиат, экологик тарбия, атроф– муҳит, таълимот.

Энг муҳим масала– аҳолининг экологик маданиятини ошириш ҳақида жиддий бош қотиришимиз зарур. Албатта, бундай муаммоларни фақат маъмурий йўл билан ҳал этиб бўлмайди, бунга ёш авлод қалбида она табиатга меҳр– муҳаббат, унга дахлдорлик ҳиссини тарбиялаш орқали эришиш мумкин. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019– йил 31декабрдаги №1059– сон қарори: Узлуксиз маънавий тарбия концепциясида “Болаларда атроф муҳит озодлиги, шахсий гигиена, табиатни асраб авайлашга қаратилган экологик тарбия мазмунидаги тарбиявий роликлар яратиш вазифалари таъкидланган. Бугунги кунда дунёдаги экологик муаммоларни ҳал этишда аҳоли, айниқса, ёшларнинг экологик маданиятини юксалтириш, ҳар бир инсонда атроф– муҳитга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлиш, мамлакатнинг ноёб табиати, табиий бойликларини келгуси авлодлар учун асраб– авайлаш ҳиссини шакллантириш, экологик ҳолатни яхшилаш ва атроф– муҳитга салбий таъсирнинг олдини олиш энг долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Инсоннинг табиатга нотўғри муносабати натижасида юзага келадиган салбий ҳолатларнинг олдини олишда экологик таълим тарбиянинг ўрни ниҳоятда катта.

“Экология –юнонча сўз бўлиб, тирик мавжудотларнинг яшаш шароити ва теварак атрофдаги муҳит билан ўзаро муносабатлари ҳамда шу асосида юзага келадиган қонуниятларни ўрганадиган фандир” .

Экология термини 1866– йилда немис олими Эрнес.Геккель томонидан фанга киритилган. Олим тирик организмларнинг атроф-муҳит билан муносабатларини

белгилаш учун шу атамани таклиф этди. Чарльз Дарвиннинг тирик организмларнинг эволюцион ривожланиш қонуниятларини кенг тадбиқ қилган Эрнест Геккель 14– сентябрь 1866 йил “Умумий морфология” китобининг сўз бошида экология ҳақидаги фикрларни баён этган. Бу фан соҳаси айнан XIX асрнинг иккинчи ярмида Европа қитъасининг энг ривожланган қисмида биолог олимлар томонидан эътироф этилиши бежиз эмас эди, чунки ўша вақтда айни саноати гуркираб ривожланган Германияда атроф табиий муҳит ҳолатининг кескин равишда ёмонлашуви кишилар ва тирик организмлар ҳаёти билан шуғулланувчи айнан биологларни ташвишга солишга ва янги фанни олға суришга асос бўлди .

“Экология”тор маънода – уйимиз ҳақидаги таълимот бўлса, кенг маънода – тирик организмлар яшайдиган макон ҳақидаги таълимот. Шундай экан ҳар бир киши ўз уйини асраб-авайлаши, шу макондаги неъматларни қадрлаши ва келажак авлодларга етказа билиши лозимдир. Бунинг учун кишиларда экологик билим, экологик маданият, экологик тарбия, ахлоқий тарбия каби фазилатлари шаклланган бўлиши лозимдир.

Экологик тарбия – бу ҳар кишининг атроф-муҳитга, табиатга , ўсимликларга, ҳайвонларга нисбатан онгли муносабатини тарбиялашдан иборат.

Экологик таълим – ўқувчи ёшларга табиат ва инсон орасидаги муносабатларни ифодаловчи билимлар тизимини бериш жараёнидаги ўқитишдан иборат.

Экологик маданият – бу аввало инсонларнинг борлиққа,табиатга нисбатан бўлган муносабати ҳамда эологик муаммоларни англай олиш ва маълум маънода бу муаммоларни олдини олишдир .

Оилада экологик таълим ва тарбия беришдан мақсад – бу инсонни табиатга қадам қўйган вақтдан бошлаб, бутун ҳаёти давомида табиатдан онгли равишда фойдаланишга, психологик, ахлоқ-одоб юзасидан халқимизни асл ёш авлодларининг табиатга хурмат ва эътибор билан қарайдиган урф – одатларини, удумларини тарбиялаш, табиий бойликларини кўпайтириш, боғу – роғлар, гулзорлар ташкил қилишга ундашдан, унинг қалбида яхши хислатлар уйғотишдан иборатдир.

Бугунги давр ота – оналарининг ўзига хос ижобий фазилатлари ҳам салбий жиҳатлари мавжудки, бу албатта оиладаги фарзанд тарбиясига ўз таъсирини кўрсатмай қўймайди. Бунинг учун ҳар бир ота – она болаларнинг табиат билан “мулоқот”ини мунтазам ташкил этиш зарур. Уйда экологияни ривожлантирувчи муҳитни тўғри ва тўлиқ ташкил қилиш лозим яни хона ўсимликлари ва баъзи ҳайвонлар парваришлаб боқиладиган табиат бурчаги болаларни табиат билан таништириш, унга меҳр муҳаббат уйғотишга ёрдам беради. Ота оналар экологик

таълим тарбияда фаол иштирок этишлари керак. Болаларнинг ўзи яшаб турган шаҳар, қишлоқ, маҳалла, хонадонига бўлган меҳр муҳаббат туйғуси, ватанпарварлик руҳини шакллантиришда она табиат ҳақида болаларга китоб ўқиб бериш орқали табиат ҳақидаги билим, кўникма ва малакалари ошириб борилади.

Экологик таълим тарбия болаларнинг экологик маданиятли бўлиб вояга етишида муҳим аҳамият касб этади. Ҳозирги замон фан– техникасини юқори замонавий фабрика ва заводларни қурилиши атроф муҳитга ўзининг салбий таъсирини кўрсатиб келмоқда. Бунинг оқибатида эса мураккаб экологик муаммолар келиб чиқмоқда. Бу муаммоларни бартараф этиш эса албатта ўсиб келаётган ёш авлодни экологик таълим тарбияси қай даражада шаклланганлиги билан белгиланади.

Экологик таълим – тарбия экологик билимларни бериш уларга ташқи муҳит ва вақтлар орасидаги узвий боғлиқлик мавжудлигини ҳис этириш табиий ва ижтимоий муҳитга нисбатан оқилона муносабатда бўлиш кўникмаларини ҳосил қилишдир . Оилада табиатни асраб – авайлаш ва экология ҳақида назарий билимларни бериб борилиши ҳар бир кишида ўсимлик ва хайвонларга нисбатан меҳр-шавқатли бўлиш, инсонийлик туйғуларини шаклланиб боришига ёрдам беради.

Ўзбекистон давлатининг атроф– табиий муҳитини соғломлаштириш чора – тадбирлари бўйича амалга оширилаётган ишларга қарамасдан экологик муносабатлар ҳали ҳам табиат ва жамият учун номутоносиб даражада ривожланишини давом эттирмоқда. Буни биз, биринчидан, табиатдан фойдаланишда соҳавий ёндашишни, яъни ҳар бир ташкилот ўз манфатини устун қўйиб табиий ресурслардан фойдаланиши, ва, иккинчидан табиатга фақат ресурс сифатида қарашни, яъни табиатдан фойдаланиш биринчи даражали, уни ҳимоя этиш эса иккинчи даражали.сифатда қарашда кўрамыз .

Демак табиатни асраб– авайлаш уни муҳофаза қилиш кишилардан экологик маданият ва саводхонликни талаб этади. Табиат ва атроф– муҳит ҳақидаги билимлар энг аввало оилада шакллантирилади ва кейинчалик эса таълим муассасалари билан ҳамкорлик асосида давом эттирилади. Она юртимизнинг гуллаб яшнаши, доим сўлим ва гўзал бўлиши учун ҳар биримиз масъулдирмиз. Бунинг учун эса кишиларда ижтимоий маънавий, ахлоқий тарбияни шакллантириш ҳам муҳим аҳамиятга эгадир. Янгича тафаккур ва дунёқарашни шакллантирувчи ва ўзгартирувчи ижтимоий психологик механизм– бу ижтимоий установакалардир. Бу шахснинг атроф муҳитида содир бўлаётган ижтимоий ҳодисаларни, объектларни, ижтимоий гуруҳларни маълум тарзда идрок этиш, қабул

қилиш ва улар билан муносабатлар ўрнатишга рухий ички ҳозирлик сифатида одамдаги дунёқарашни ҳам ўзгартиришга алоқадор категориядир.

Рус олими В.А.Ядов ўзининг диспозицион концепциясини яратиб, унда установакаларни тўрт босқич ва тўрт тизимли сифатида тасоввур қилган.

А) элементар установакалар– оддий, кундалик эҳтиёжлар асосида кўпинча онгсиз тарзда ҳосил бўладиган установакалар. Уларни ўзгартириш учун моддий шарт – шароитларни ва одамдаги эҳтиёжлар тизимини ўзгартириш кифоя.

Б) ижтимоий установакалар – ижтимоий вазиятлар таъсирида ижтимоий объектларга нисбатан шаклланган установакалар. Уларни ўзгартириш учун ижтимоий шарт – шароитлар ва шахснинг уларга нисбатан баҳо ва муносабатлари тизимини ўзгартириш керак.

В) баъзавий ижтимоий установакалар – улар шахснинг умумий йўналишини белгилайди, ҳаётий йўналишлари моҳиятидан келиб чиқади, уларни ўзгартириш эътиқодлар ва дунёқарашларни ўзгартириш демакдир.

Г) кадриятлар тизими – улар авлодлараро мулоқот жараёнининг маҳсули сифатида жамиятда кадр – қиммат топган нарсаларга нисбатан установака. Масалан, саҳиҳ ҳадислар шундай кадриятлардир, биз уларни танқидсиз, муҳокамаларсиз қабул қиламиз, чунки улар ҳам илоҳий, ҳам энг буюк инсонлар томонидан яратилган ва авлоддан – авлодга ўз кадр-қимматини йўқотмай келаётган кадриятлардир .

Шахс маънавияти, унинг дунёқараши, барча тасаввур ва эътиқодига алоқадор бўлимлари мажмуий асосан оилада шаклланади. Шу маънода – оила ҳақиқий маънавият ўчоғи бўлиши билан бир қаторда миллий, ахлоқий, ақлий жисмоний, экологик, иқтисодий тарбиянинг омили ва шарт – шароитидир. Ҳар бир шахс оиланинг жамиятдаги ўрни ва функцияларини, кадр – қимматини англамасдан, Ватаннига меҳр-муҳаббат туйғусини том маънода ҳис қила олмайди. Бу иш асосан ҳар бир ўзбек оиласидаги тарбия анъаналари ва уларни такомиллаштириш, миллий кадриятларини турмуш тарзининг ажралмас бўлагига айлантириш, мулоқот маданиятининг шарқона кўринишлари билан замонавий шаклларини уйғунлаштириш, меҳнат тарбияси, экологик тарбия унинг фарзандлар фаровон турмуш кечиршининг муҳим тамойили сифатида кадрланишига эришиш орқали амалга ошириш мумкин.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Б.Ходжаев. Умумий педагогика. Тошкент: 2017– йил.
- 2.А.Кенжабоев Бўлажак ўқитувчиларни иқтисодий инноватцион тарбия беришга тайёрлашнинг назарий ва амалий асослари. “Сурхон Нашр” 2019– й.
- 3.Экология ҳукуқи Тошкент давлат юридик институти. Тошкент 2001– й

4.Авазов Ш. Мактабда экологик тарбия. –Тошкент: Ўқитувчи, 1992.

5.Shodiyeva, N. (2023). TA'LIM BILAN QAMRAB OLINMAGAN AHOLIGA SOG 'LOM FIKRLARNI YETKAZISHNING SAMARALI PSIXOLOGIK USULLARI. " Science Shine" International scientific journal, 1(2).